

УДК 316.7

orcid.org/ 0000-0002-5292-1122

ЛЕБЕДИНСЬКА Ірина Вадимівна

кандидат філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

КУЛЬТУРА ЯК ДИСКУРС

Наприкінці ХХ ст. у Західній Європі та США певного поширення набув міждисциплінарний дискурс, відомий під назвою «радикальний конструктивізм». Головне положення конструктивізму полягає у припущенні, що об'єктивна реальність є лише результатом людського спілкування, а дійсність, з якою ми маємо справу, є дійсністю другого порядку, й конструюється вона шляхом приписування, «накидання» смислів. Ця ідея є не новою. Лінгвістичний поворот у європейському мисленні, біля витоків якого стояв Л. Вітгенштейн з відомою фразою про те, що «із того, що мені — або всім — здається, що це так, не виходить, що це так і є. Ця дійсність другого порядку є результатом комунікації. Сама соціалізація заснована на комунікації». Сучасні прихильники конструктивізму (К. Джерджен, Дж. Нельсен) підкреслюють соціальну умовність та контекстуальність знання; заперечують ідею можливості нейтральної, незацікавленої перспективи; поділяють ідеї обтяжливості істини владними стосунками. «Кожна людина у такому контексті інтерпретується як культурно та історично локалізована, а отже, соціально сконструйована існуючими в суспільстві нарративами, які підтримують реальність (або квазіреальність) її існування» (Лебединська, 2012, с. 138).

Терапевтична модель конструктивізму з метою досягнення терапевтичного ефекту передбачає не традиційне відновлення «правильного світогляду», який базується на цілій низці методологічних припущень, принципів, установок, а пропонує техніки переосмислення та реінтерпретації досвіду людини, які, можливо, призведуть до появи спонтанної нарративної ідентичності, рефлексія над якою відкриє нові можливості і перспективи у побудові автобіографічного нарративу (П. Ватцлавик, Дж. Фридман, Дж. Комбс).

Лінгвістичний поворот призвів також до не менш важливих методологічних змін й у розумінні таких базових філософських понять як історія, час, простір, культура тощо. Усвідомлення кінця ери християнського розуміння часу як кумулятивного лінійного процесу нарощування культурних значень обернулося метафорою «мережа» та появою ідеї мережевої онтології (Б. Латур).

За визначенням головним ресурсом інформаційного суспільства є знання. Проте в сучасному світі, і на це звернув увагу ще А. Моль, фактура «екрану знань» все більше стає схожа на повсть: знання складаються з розрізаних уривків, пов'язаних випадковими стосунками близькості

за часом засвоєння, за співзвучністю або асоціацією ідей. Ці уривки не утворюють структуру, проте вони володіють силою зчеплення, яка не гірше старих логічних зв'язків надає екрану знань певну щільність і компактність... Сучасна культура у А. Моля отримала назву мозаїчної, а формування знань вчений запропонував вважати результатом не отриманої освіти, а функціонування засобів масової комунікації (Моль, 2008, с. 44).

В річищі традиції, започаткованої А. Модем, знаходиться й інтерпретація феномена культури як «мережі значень» (Дж. Александер, К. Гірц) або як «практик означування» (В. Уільямс), які фактично ототожнюють поняття «культура» і «дискурс», і пропонують інтерпретувати термін «дискурс» як постлогоцентричну інтерпретацію культури.

Ця важлива тенденція у розумінні феномена культури у сучасному гуманітарному дискурсі, яку поділяє все більша кількість дослідників, базується на тлумаченні культури як гіпертексту, множинній квазі (лат. *quasi* неначе, нібито) реальності, що є дискурсивним результатом лінгвістичного повороту в європейському мисленні, який фактично поставив під сумнів існування меж між мовною та онтологічною реальностями. Адже розвиток людини, яка говорить і проживає власне життя на символічному рівні існування, відбувається завдяки тому, що вона від народження включена у символічну систему, самореалізується в ній, переживає її вплив на себе, а також конституює її. «Відавши себе владі символічно-опосередкованих програм... людина буквально мимоволі сама себе створила» (Гірц, 2004, с. 60). Медіатором або «символічним третім» (Ж. Лакан), тобто посередником між людьми, у символічному світі є знак. Він замінює відсутність реального об'єкту, та у цьому посередництві полягає його головний функціональний смисл та роль у культурі. Оскільки знак є лише маркером і посередником, його розуміння не є можливим поза певною системою зв'язків. Такою системою зв'язків є значення. Щоб отримати значення знаку, його необхідно розмістити відносно інших знаків.

Як предмет уяви, переживання та інтерпретації наші знання, можливості, майбутнє, стосунки зі світом, з іншими людьми та із самими собою можуть бути ідентифікованими тільки завдяки значенням, які можна визначити, слідом за Е. Гусерлем, як зрозумілий спосіб взаємодії з предметністю, як відношення, що формується як наслідок і результат певного досвіду взаємодії. Значення і предмет, за Е. Гусерлем, ніколи не можуть бути тотожними, проте значення – це форма, завдяки якій модулюється предмет пізнання та переживання.

Якщо класична картезіансько-кантівська традиція тлумачить головну функцію свідомості по встановленню предметних зв'язків як таку, що має домовний характер, то дискурсивні методологи укоріненість свідомості в мовних структурах розглядають як умову можливості інтенціональності. Одним із методологічно важливих положень конструктивізму є настанова тлумачити фундаментальні структури реальності як проєкції мови. В цій

парадигмі значення конструюються дискурсивно і саме наша мова визначає те, що і як ми розуміємо в тому числі і під фундаментальними структурами нашого буття. У цьому контексті традиційні для наук про культуру запитання про те, як з'являються та функціонують ті або інші культурні артефакти, трансформувалися у питання про те, що означають ці артефакти, як і чому вони набувають певних значень та чому саме такі значення ми їм приписуємо. Дискурсивні методологи визначають дискурсивні практики як процес становлення та конструювання значень, які утворюють дискурсивний порядок і є результатом власного розвитку. У такому контексті історія культури, яка традиційно сприймалася як безперервна послідовність реальних подій та ситуацій, перетворюється на фрагмент розгортання дискурсивної практики. «У цій версії інтерпретація історії культури стає результатом абстрагуючих реальність текстуальних практик і підкорюється руху смислоутворення. Саме логіка смислового розгортання відбирає і перетасовує події, ситуації, персонажі та їхні вчинки і вибудовує смислову квазіцілісність історії культури. У цій версії працюють закони смислоутворення, на підставі яких відбуваються семантичні зсуви: щось важливе витискається, щось переписується, чомусь віддається перевага, проблемні ситуації перетворюються на альтернативні, випадкові фрагменти на значимі епізоди, одні проблеми віддаляються і навпаки наближуються та прискорюються інші. Так, минуле, побудоване як часова послідовність, стає історією або плотом (plot – Х.Уайт), смисловий порядок якого залежить не від реальних подій, а від дискурсивного контексту» (Лебединська, 2015, с. 52).

Чи можемо ми тлумачити розуміння культури як дискурсу дискурсивним результатом розвитку інформаційного суспільства? Нам це здається очевидним. Адже одним із важливих висновків розвитку інформаційного суспільства стає висновок про те, що «історія культури це історія мови».

Список використаних джерел

- Гирц К. Інтерпретація культур. Москва : РОССПЭН, 2004. 560с.
Лебединська І. В. Ідентичність і культура. Досвід психологічної інтерпретації. Київ : Золоті ворота, 2012. 278 с.
Лебединська І. В. Типізація як шлях становлення культурних практик само проєктування. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 11, вип. 9. С. 50–61.
Моль А. Социодинамика культуры / предисл. Б. В. Бирюкова. изд. 3-е. Москва : Издательство ЛКИ, 2008. 416 с.

References

- Girts K. (2004). *Interpretatciia kultur [Interpretation of crops]*. Moskva: ROSSPEN [in Russian].
Lebedynska I. V. (2012). *Identychnist i kultura. Dosvid psykhologichnoi interpretatsii [Identity and culture. Experience of psychological interpretation]*. Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].

- Lebedynska I. V. (2015). Typizatsiia yak shliakh stanovlennia kulturnykh praktyk samo proektuvannia [Typing as a way of becoming cultural practices is designing itself]. *Aktualni problemy psykhologii [Actual problems of psychology]*, 11, 9, 50-61 [in Ukrainian].
- Mol A. (2008). *Sotciodynamika kultury [Sociodynamics of culture]* (3rd ed.). Moskva: Izdatelstvo LKI [in Russian].

УДК 316.772.5:008

orcid.org/

ЛУГОВСЬКИЙ Олександр Васильович
аспірант кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ЦИФРОВА КУЛЬТУРА І ЇЇ НЕВІД'ЄМНЕ МІСЦЕ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

Під цифровою культурою розуміють систему правил поведінки людини, яких вона дотримується під час використання інформаційно-комунікаційних технологій. В сучасному інформаційному суспільстві раціональне споживання інформації є не менш важливим ніж споживання їжі людиною. Так Клей Джонсон у своїй книзі «Інформаційна дієта» пише — «Ми замислюємось над тим, яку їжу ми їмо, але не звертаємо уваги на те, яку ми споживаємо інформацію» (Воронкова, 2014). Звісно цілком відмежуватись від неякісної інформації здається неможливо, бо кожна людину, що перебуває в інформаційному просторі, час від часу переслідують спливаючі реклами, чорний PR, спами. Для вільної орієнтації в інформаційному просторі людина повинна володіти інформаційною культурою як однією з складових культури взагалі. Усім, що має людина зараз, вона зобов'язана вмінню сприймати й обробляти інформацію. Наскільки вміє і володіє людина навичками отримання, обробки та використання інформації, можна сказати про рівень її інформаційної культури. На формування стилю життя і зразків поведінки сучасної людини передусім впливає порядок комунікативних взаємодій і змін їх соціально-психологічних форм в умовах розвитку інформаційно-технічного світу. Інформаційна культура пов'язана з соціальною природою людини, тут на допомогу приходять критичне мислення, що допомагає автоматично відсіювати хибну інформацію і є незамінним елементом цифрової культури. (Воронкова, 2014).

В ході стрімкого розвитку цифрова культура набуває складного і багатозначного характеру. Сучасні дослідники активно поглиблюють і розширюють простір цифрової культури, аналізуючи нові практики, які виникли саме завдяки цифровим технологіям (комп'ютерна графіка, комп'ютерні